

УДК 811.161.2'28'367'42:821.161.2Вор.09
DOI <https://doi.org/10.24919/2518-1602.2024.9.3>

ХУДОЖНЬО-СЕМАНТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЛЕКСЕМИ БУКОВИНА В ПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

НАТАЛІЯ ШАТІЛОВА,

кандидат філологічних наук, доцент, асистент кафедри сучасної української мови, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича (Україна, Чернівці) n.shatilova@chnu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1233-1934>

Research ID: D-2948-2017

У статті простежено асоціативні номінації, що розкривають мовний образ Буковини в поезії С. Воробкевича. З'ясовано, що слово «Буковина» належить до ключових як наскрізний, ідейно-художній компонент усієї творчості митця, носій реального, контекстуального й естетичного значень слова. Художньо-семантичне наповнення цієї лексеми, її асоціативно-образна лексична сполучуваність репрезентує як національну, так й індивідуальну інтерпретацію світосприйняття, засвідчуючи безумовну любов письменника до рідної землі.

Ключові слова: С. Воробкевич, Буковина, ключове слово, ідіостиль письменника, поетична картина світу, художній текст.

ARTISTIC-SEMANTIC INTERPRETATION OF THE LEXEME *BUKOVYNA* IN SYDOR VOROBKEVYCH'S POETIC PICTURE OF THE WORLD

NATALIYA SHATILOVA,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Modern Ukrainian Language, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine, Chernivtsi) n.shatilova@chnu.edu.ua

Purpose of the article – to describe the system of associative nominations that reveal the linguistic image of Bukovyna in the poetry of S. Vorobkevych. **The main task of the article** is to show the importance of the scientific understanding of those dominant units of the poetic text, which make it possible to get to know the creative personality of the master of words more deeply through the language of the works, which represent his idiosyncrasy. Such dominant language units include key words that appear in the artistic text as concepts of the worldview positions of the writer, his linguistic picture of the world, are at the intersection of the main semantic lines of the work and concentrate the aesthetic meanings of the words. **The author found out** that the word “Bukovyna” in the poetry of S. Vorobkevych belongs to the key ones as an end-to-end, ideological and artistic component of the artist's entire work, the bearer of the word's real, contextual and aesthetic meanings. The key character of this word for the artist's idiosyncrasy is evidenced by its use not only in texts, but also in the titles of poems. The analysis of contexts with the lexeme “Bukovyna” selected from the poems of S. Vorobkevych testifies to the richness of associative-figurative nominations representing both actualized direct meanings and contextual meanings: Bukovyna / region, Bukovyna / homeland, Bukovyna / mother, Bukovyna / family, Bukovyna / wife, Bukovyna / part of Ukraine-Rus. The writer's sincere love for his native land is revealed by epithets, in particular: dear, sweet, dear, sweet, native, beautiful, etc. **The conclusions** of the conducted research prove that the artistic-semantic content of this lexeme in the poetic universe of one of the prominent Bukovinian writers, its associative-figurative lexical connectivity represents both a national and an individual interpretation of the worldview, reveal the regularities of the artistic transformation of the word, the connection with the national cultural code and at the same time – individual-author language specificity. **The prospect of further research** is a broader description of the features of the verbalization of the concept of Bukovyna in the language creation of the prominent Bukovyna writer.

Key words: S. Vorobkevych, Bukovyna, keyword, writer's idiosyncrasy, poetic picture of the world, artistic text.

*Я край один лиш знаю, одну лише ріку,
для них б'є серце в грудях, для них лиш я живу.
Для них із мого серця усі пісні пливуть, –
то моя Буковина, мій милий, синій Прут!*
С. Воробкевич

Постановка проблеми. Наукові напрацювання в царині лінгвістичного аналізу художнього тексту (праці С. Бибик, К. Голобородько, М. Голянич, Н. Гуйванюк, С. Єрмоленко, В. Кононенко, Л. Масенко, Л. Мацько, А. Мойсієнка, Л. Пустовіт, Н. Сологуб, Л. Ставицької, Г. Сюті, С. Форманової та ін.) декларують важливість наукового осмислення його доміантних одиниць, що дають змогу через мову творів глибше пізнати творчу особистість майстра слова, репрезентують його ідіостиль. До таких доміантних мовних одиниць уналежнено ключові слова, які «у художньому творі виступають концептами світоглядних позицій письменника, його мовної картини світу, перебувають на перетині основних смислових ліній твору і концентрують у собі естетичні значення слів» (Форманова, 1999, с. 3).

Аналіз досліджень. Термін «ключові слова» в українському мовознавстві, за енциклопедією «Українська мова», уживають у трьох значеннях: 1) як ознаку лексичного складу мови – «слова з високою частотністю, що позначають поняття важливих для суспільства сфер життя і характеризують лексику певних історичних етапів, періодів»; 2) як ознаку тексту – «слова, що позначають основні, найважливіші поняття якого-небудь тексту (напр., ключові слова статті, автореферату дисертації тощо, які виносяться на початок або кінець тексту)»; 3) як ознаку індивідуального стилю – «слова, яким належить визначальна роль у звуковій і семантичній організації поетичного тексту» (Українська мова : Енциклопедія, 2004, с. 255–256).

У працях українських мовознавців, сконцентрованих на різновекторному дослідженні мови художніх текстів, *ключові слова* постають як: «наскрізні, ідейно-художньо навантажені компоненти усієї творчості митця, чи окремого твору письменника» (Форманова, 1999, с. 4), «одна із важливих одиниць словника опису мови письменника... «доміантна одиниця, що виявляє його індивідуальний стиль (конкретну художню систему), оскільки є носієм реального, контекстуального й естетичного значення слова» (Бибик, 2010, с. 48), «онтологічна підоснова й кодування, і декодування художнього тексту», «стрижневий смисловий орієнтир, який дозволяє читачеві розглядати текст як певну ієрархію значень – опорних смислових точок, що у функціональній взаємодоповнюваності вибудовують ту структуру і ту смислову цілісність, якою і є художній текст як дискурс» (Голянич, 1997, с. 60) тощо. З-поміж основних параметрів ідентифікації ключових слів можна назвати такі: частотність, багатозначність, семантична місткість, символічність, алегоричність, інформативність, полівалентність, контекстуальна зумовленість, «прирошення» до лексичного додаткових художніх значень, уживання не лише в межах одного твору, а в низці творів письменника тощо. Утім, варто зазначити, що усталеної термінології на позначення ключових слів у художньому тексті немає. Дослідницьке поле лінгвостилістичних студій актуалізує такі термінопоняття, як «лейтмотивні слова», «тематичні слова», «концептуальні слова», «опорні слова», «наскрізні слова», «слова-фаворити», «слова-скріпи», «слова-символи» тощо, які, вступають у зони ототожнення чи перехрещення.

Мета статті – простежити систему асоціативних номінацій до ключового слова *Буковина* в поезії С. Воробкевича, що розкривають мовний образ буковинського краю, відтворюючи своєрідність авторського мовомислення одного з видатних українських письменників Буковини.

Матеріалом дослідження послугувало видання: Твори Ізидора Воробкевича. Львів : Вид-во товариства «Просвіта», 1909. Т. 1 : Поезії. 420 с. Надалі цитуватимемо за цією збіркою, вказуючи в круглих дужках сторінку та дотримуючись правописної системи видання.

Виклад основного матеріалу. Сидір (Ісидор, Ізидор) Воробкевич (літературні псевдоніми і криптоніми – Данило Млака, Демко Маковійчик, Семен Хрін, Волох, Морозенко, Іван Іванів з-під Кіцманя, Сирота з Буковини, Ісидор В., И. В., Д. М. та ін.) – уродженець Буковини, самобутній поет, прозаїк, драматург, композитор, фольклорист, визначний педагог, громадсько-культурний діяч, православний священник, професор богословського факультету Чернівецького університету, а крім того – великий український патріот, один із перших будителів національно-мовної і культурної свідомості українців Буковини II половини XIX ст. (Кульбабська, Шатілова, 2016, с. 11–12). На переконання О. Маковея, упорядника тритомного видання творів

митця, «єго поезії і пісні будили любов і до всего народу і до тіснійшої вітчизни, Буковини, скріпляли духа земляків в тяжкі часи, вказували на недолю народу (теми про Гуцулів), навчали шкільну молодіж, веселили всіх (пісні до чарки) – коротко сказати, сповняли свою задачу і ще довгі літа будуть сповняти, коли тільки Буковинці докладнійше спізнають свого поета і композитора» (Маковей, 1909, с. 407).

У текстовому просторі поезій буковинського письменника лексема «Буковина» належить до ключових і високочастотних, напр.: *Лети, лети на Буковину, від мене поздоров дівчину!* (с. 179); *В чужій сторонці сохну, гину, лечу в край рідний, Буковину.* (с. 1798); *В Буковині вперше чув чар солодкий руської мови* (с. 197); *І в могилі я тебе, Буковино, не забуду...* (с. 198); *На Буковині ми живем вже більш, як шістсот літ* (с. 199) та ін. Ключовий характер цього слова для ідіостилію митця засвідчує його уживання не лише в текстах, але і в назвах поетичних творів, як-от: «*То моя Буковина*», «*Наша Буковина*», «*Буковино дорога!*». Географічний образ Буковини розкривають вірші, у назві яких ужито відповідні оніми, напр.: «*Над Прутом у лузі хатчина стоїть*», «*Через Прут, через Прут*», «*Над синім Прутом верболози*», «*Над Черемошом*», «*То наші любі високі Карпати*», «*Марійка з Розтік*», «*Іван з Путилова*» тощо.

Щиру любов письменника до свого рідного краю розкривають епітетні характеристики, засвідчені в його поетичних текстах, пор.: *люба* – дорога і близька серцю (СУМ, IV, с. 561), *мила* – близька і рідна серцю, дорога (СУМ, IV, с. 72), напр.: *Як би крильця соколові мав я, сиротина, полетів бим, де зелена, любя Буковина* (с. 62); *...від рідної пісні і думи гуди, ти мила Буковино!* (с. 92). Розширюють уявлення про мальовничу красу Буковини атрибутивні характеристики: *красна* – нар.-поет. гарна, прекрасна, чудова (СУМ, IV, с. 327), *зелена* – яка заросла зеленню, травою, кущами і т. ін. (СУМ, III, с. 553), як-от: *Чом красна Буковина звенить від гучних нут* (с. 76); *Де в зеленій Буковині мчить ся синій Прут* (с. 53). Почуття буковинського письменника до своєї Батьківщини увиразнює уживання присвійних займенників *моя Буковина, наша Буковина*, напр.: *Поля, потоки, скали і все прекрасне тут, – то моя Буковина, мій милий, синій Прут!* (с. 118); *То наша Буковина, наш срібноводий Прут* (с. 118–119). Лінгвальна сфера вповні презентує основні світоглядні домінанти поета, що в одному з листів стверджує: «Без сумніня, єсть наша Буковина дівственна, зелена, красна і любя, в ній мож знайти много природних, письменних і історичних сокровищ» (Воробкевич, 1986, с. 541).

Аналіз контекстів з лексемою «Буковина», дібраних із поезій С. Воробкевича, засвідчує багатство асоціативно-образних номінацій, що репрезентують як актуалізовані прямі значення, так і контекстуальні смисли. Це представляє лексична палітра значень, метафор, зумовлених багатим асоціативним полем, пор.: *Буковино дорога, моя щира, рідна ненько! Лиш для тебе я живу, лиш для тебе б'є серденько! Все на світі ти мені: батько, матір і родина! На сім світі божий рай, де край милий, Буковина* (с. 197). Простежимо детальніше образні асоціативні номінації до ключового слова *Буковина* в поетичному мовопросторі текстів С. Воробкевича, що виявляють закономірності художнього перетворення слова, зв'язок із національним культурним кодом і водночас – індивідуально-авторську мовну специфіку.

1. Буковина → край – місцевість, що має певні природні й кліматичні особливості (СУМ, IV, с. 320), напр.: *Той край, де славний Прут тече* (с. 229); *Від Бистриці до Дністра стелить ся весни краса; виглядає, як той рай, буковинський милий край* (с. 228). Письменник змальовує Буковину як дорогу його серцю місцевість, надаючи таких якісних характеристик: *дорогий* – близький, милий серцю (СУМ, II, с. 379), *милий* – близький і рідний серцю, *дорогий* (СУМ, IV, с. 72), *солодкий* – близький і рідний серцю, милий (СУМ, IX, с. 446), напр.: *Мій краю милий, дорогий! Ти, любя Буковино* (с. 229); *Буковино моя мила, мій солодкий краю!* (с. 61). Поетична картина світу С. Воробкевича актуалізує розуміння Буковини як рідної землі з відповідними лінгвокодами, зокрема: ландшафтним (*степ, поле, байрак, ліс, гай, долина, гори, полонини, річка, потічок*), фітонімним (*тополя, верба, ясен, калина, явір*), зоонімним (*зозуля, соловій, сокіл, яструб*), гідронімним (*Дніпро, Дністер, Дунай, Черемош, Прут, Серет, Славута*), оронімним (*Карпати, Сокольський, Чорногора*), ойконімним (*Чернівці, Вижниця, Кути, Довгополе, Путилів, Розтоки, Шипіт*), напр.: *Кождий хвалить край свій рідний, свої сині гори, свої луки, дібровоньки, зелененькі бори* (с. 25); *Вже вас мушу покидати, сині, рідні Карпати, завтра ще до днини* (с. 42); *Попрощали гори, скали, люблю верховину і смереку зеленую, явора й калину* (с. 28). Таке слововживання увиразнює асоціацію Буковини з рідним краєм – батьківщиною.

2. Буковина → батьківщина – вітчизна; місце народження (СУМ, I, с. 112), напр.: *В чужій сторонці сохну, гину, лечу в край рідний, Буковину* (с. 179). Найчастіше С. Воробкевич уживає номінацію *рідний край* – батьківщина, вітчизна (СУМ, IV, с. 320) або *родимий край* – батьківщина, вітчизна (СУМ, VII, с. 593), як-от: *Кождий хвалить край свій рідний, свої сині гори, свої луги, дібровоньки, зелененькі бори* (с. 25); *...но наймильше в ріднім краю птах співає в зелен-гаю* (с. 28); *Процвітай, родимий краю, лиш просьвітов, поступом, як та цвітка серед мая!* (с. 198). Інтимізує поетичний текст пестлива номінація *рідна земляця*, де прикметник *рідний* означає «у якому народився, виріс хто-небудь або який пов'язаний з чийсь місцем народження», пор.: *Чому ти серцю така миленька, рідна земляце, моя Буковино?* (с. 11). Регіонального колориту надає поезіям буковинського письменника діалектизм *вітчина*, як-от: *Барвінком хтів я обмаїти мою любиму вітчину* (с. 227).

Специфіку індивідуального світобачення С. Воробкевича увиразнюють поетичні звертання до свого рідного краю, як-от: *люба верховино* (верховина – назва високогірної місцевості в межах Українських Карпат) (СУМ, I, с. 336), *моя вірадо* (*вірада* – те, що заспокоює, сповнює радістю; втіха) (СУМ, I, с. 626), *мій розмаю* (*розмай* – що-небудь буйно розквітле, зелене: ліс, гай і т. ін.) (СУМ, VIII, с. 734, нар.-поет.), напр.: *Будь здоровий, рідний краю, річка чиста, луже, гаю, любя верховино!* (с. 42); *Моя вірадо, краю мій, горджуся я тобою; пролити з серця я готов за тебе кров всю мою* (с. 230); *Сердечно молю ся щодня за тебе, рідний краю, щоб ти на віки величавсь красою, мій розмаю* (с. 229). Наведені контексти засвідчують тісний взаємозв'язок авторського «я» з Буковиною.

3. Буковина → мати – жінка стосовно дитини, яку вона народила; *образн.* про що-небудь дуже близьке, рідне (СУМ, IV, с. 647). Найчастіше С. Воробкевич у поетичних текстах асоціює Буковину з *ненькою*, що «уживається як звертання до матері» (СУМ, V, с. 343), добираючи красномовні епітетні характеристики – *рідна, щира, дорога*, напр.: *Буковино дорога, моя щира, рідна ненько!* (с. 197); *Буде молодіти, зорев рум'яніти наша рідна ненька, сива і сумненька* (с. 52); *Ти, моя ненько дорога, зелена Буковино, на світі сім мені ти все, мій раю і родино!* (с. 229–230).

4. Буковина → родина – сім'я (СУМ, VIII, с. 593), напр.: *Тому, діти одной неньки, руки си подаймо, Буковині-родиноньці пісню заспіваймо!* (с. 25). Асоціація рідного краю з *родиною* ілюструє не тільки пряме значення «група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом» (СУМ, VIII, с. 593), а й поетичне – «поет. рідна сторона; батьківщина» (СУМ, VIII, с. 593), пор.: напр.: *Мій краю милий, дорогий! Ти, любя Буковино! Ти мого серця і душі і раю, і родино* (с. 229); *Буковино дорога, моя щира, рідна ненько! Лиш для тебе я живу, лиш для тебе б'є серденько! Все на світі ти мені: батько, матір і родина!* (с. 197). У цьому контексті фіксуємо ще одну асоціативну номінацію: Буковина → дружина (гарна, весела, любя), напр.: *Чому ти серцю така миленька, рідна земляце, моя Буковино? Скажи сю тайну мому серденьку, гарна, весела, любя дружино!* (с. 11).

5. Буковина → частина України-Русі, що засвідчують номінації «буковинська Русь» та «руський край», напр.: *І ти, Руси буковинська, довгий час дримала та під ледом і снігами в'яла і стогнала* (с. 79); *...вітер так не віє, трава долинами так не зеленіє, як у рускім краю, в нашім милім раю* (с. 14). Атрибутивні характеристики *мила, свята, славна, непорочна* увиразнюють сердечну любов і глибоку шану С. Воробкевича до рідної землі, пор.: *Руси мила, Руси славна. Бог pomoже, хліб ся вродить...* (с. 80); *Гей до труду, до роботи, най віджиге Русь свята!* (с. 119). Поезія письменника засвідчує асоціації буковинської Русі з матір'ю, як-от: *Струями Прут нам каже так: «Тут споконвіку жив тот син, що матір Русь свята над все, над все любив»* (с. 198); *...то непорочна Русь свята, то наша добра мати* (с. 126).

Асоціацію Буковини з Руссю підсилюють і номінації на позначення жителів Буковини, яких С. Воробкевич називає «дітьми Русі», пор.: *Чорні хмари пощезали, діти Русі всі обнялись* (с. 228). Словами ліричного героя промовляє автор, уналежнюючи себе до русинів: *... ти Румунка чистокровна, мов калина спіла, повна, а я Русин з гір, із гаю, мови вашої не знаю* (с. 210). Прикметно, що простір поетичних текстів письменника фіксує таку номінацію жителів Буковини, як *русини* – стара назва українського населення Буковини, Галичини та Закарпатської України (СУМ, VIII, с. 911), які охарактеризовані *щирими, правдивими*, напр.: *Гримуча піснь віщає високим небесам, що сонце правди й волі зійшло вже Русинам тим з над Дністра і Прута, вістить їм, що й вони пізнали, що правдиві і щирі Русини!..* (с. 76); *Таж ти Русин,*

серце маєш, коломийки гулять знаєш! (с. 115). Зазначимо, що в досліджуваних текстах уживаються і такі номінації, як *буковинці* – жителі, уродженці Буковини (СУМ, I, с. 253), *гуцули* – етнографічна група українців, що живуть у гірських районах західних областей України (СУМ, II, с. 200), *верховинці* – назва українців, жителів високогірної зони Карпат (СУМ, I, с. 336), як-от: *І понеслись Буковинці слави добувати* (с. 345); *Гей-же, хлопці, увихнімся! щоб Турки-поганці знали, що зиватись Буковинці вміють і з мушкетів, карабінів густо гибель сіють!* (с. 345); *Черемошом пливають сплави в далеку чужину, покидає гуцул бідний свою Буковину* (с. 232); *Плаче Гуцул у трембіту там на полонині* (с. 237); *На зелену калиноньку пташка ме сідати про дівчину Катерину сироті казати, і про рідну Черногору, незабутні гори, про Гуцулів-верховинців, про ліси і бори* (с. 233); *Коло Кутів і Вижниці сплави поставали, Гуцулики кучеряві їсти посідали* (с. 32).

6. Буковина → рай – перен. красива, благодатна місцевість (СУМ, VIII, с. 441), як-от: *На сім світі божий рай, де край милий, Буковина* (с. 197); *...дивно так не мріє, як у ріднім краю, в нашім милім раю* (с. 14). Деякі ілюстрації містять порівняльні конструкції зі сполучниками як, мов, наче, зіставляючи Буковину з раєм, напр.: *...щоб цвив наш рідний край, як цвив в часах минулих красою мов той рай!* (с. 77); *Виглядає, як той рай, буковинський милий край* (с. 228); *В Буковині мило, любо, наче в божім раю!* (с. 62). Цей образ яскраво розкриває контекст із вірша «Наша Буковина», де спостерігаємо асоціативний ряд «Буковина – зелений край – наш рай», пор.: *Де красше смерека і сосна росте, де мильше трембіта у вечер гуде, де більше пасе ся розкішний товар, де висше ся носить орел аж до хмар? Нігде, лиш у нашім зеленім краю, у наших Карпатах, у нашім раю, у нашій Буковині* (с. 91).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Лінгвоментальна репрезентація образу Буковини в площині художньої творчості С. Воробкевича, як бачимо, засвідчує багатогранність художньо-семантичного осмислення. У мовопросторі його поетичних текстів лексема *Буковина* належить до ключових як наскрізний, ідейно-художній компонент усієї творчості митця, є носієм реального, контекстуального й естетичного значення слова. Художньо-семантичне наповнення цієї лексеми в поетичному універсумі буковинського письменника (*Буковина / край, Буковина / батьківщина, Буковина / мати, Буковина / родина, Буковина / дружина, Буковина / частина України-Русі*), її асоціативно-образна лексична сполучуваність репрезентує як національну, так й індивідуальну інтерпретацію світосприйняття, засвідчуючи вірну й безумовну любов письменника до своєї рідної землі. Перспективу подальших спостережень убачаємо в ширшому описі особливостей вербалізації концепту *Буковина* в мовотворчості видатного буковинського письменника.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Биби́к, С. (2010). *Оповідність в українській художній прозі*. Київ, Луганськ: ЛНУ ім. Т. Шевченка.
 Воробкевич, С. (1986). *Лист до редакції «Ниви»*. Воробкевич С. Твори. Ужгород: Карпати.
 Голянич, М. (1997). *Внутрішня форма слова і дискурс*. Івано-Франківськ: Плай.
 Кульбабська, О., Шатілова, Н. (2016). «Пишу, як серце диктує...» (Ідіостиль Сидора Воробкевича). Чернівці: Чернівецький національний університет.
 Маковей, О. (1909). *Загальні замітки про поезію С. Воробкевича*. Твори Ізидора Воробкевича. Львів: Вид-во товариства «Просвіта», 1909. Т. 1. 400–408.
 Українська мова: Енциклопедія (2004). 2-ге вид. випр. і доп. Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана.
 Форманова, С. В. (1999). *Ключові слова у мовній картині світу Михайла Коцюбинського* (Автореф. дис. канд. філол. наук). Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, Київ.

REFERENCES

- Bybyk, S. (2010). *Opovidnist v ukrainiskii khudozhnii prozi* [Narrative in Ukrainian fiction]. Kyiv, Luhansk: LNU im. T. Shevchenka [in Ukrainian].
 Vorobkevych, S. (1986). *Lyst do redaktsii "Nyvy"* [A letter to the editors of "Nyva"]. Vorobkevych S. Tvory. Uzhhorod: Karpaty [in Ukrainian].
 Holianych, M. (1997). *Vnutrishnia forma slova i dyskurs* [Internal word form and discourse]. Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
 Kulbabska, O., & Shatilova, N. (2016). "Pyshu, yak sertse dyktuie..." (Idiostyl Sydora Vorobkevycha) ["I write as my heart dictates..." (Idiostyle of Sydir Vorobkevych)]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].

- Makovei, O. (1909). *Zahalni zamitky pro poezii S. Vorobkevycha* [General notes about the poetry of S. Vorobkevich]. *Tvory Izydora Vorobkevycha*. Lviv: Vyd-vo tovarystva "Prosvita", 1909. T. 1, 400–408 [in Ukrainian].
- Ukrainska mova: Entsyklopediia* [Ukrainian language: Encyclopedia] (2004). 2-ge vyd. vypr. i dop. Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M.P. Bazhana [in Ukrainian].
- Formanova, S.V. (1999). *Kliuchovi slova u movnii kartyni svitu Mykhaila Kotsiubynskoho* [Key words in Mykhailo Kotsiubynskyi's language picture of the world]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Instytutu movoznavstva im. O. O. Potebni NAN Ukrainy, Kyiv [in Ukrainian].